

GLÒRIA I VERGONYES DEL TRACTAT D'UTRECHT

Arnau i Roger Cònsul

L'any 1713 forma part, al costat de 1648, 1918 i 1945, de la galeria privilegiada dels “grans anys de pau” de la Història de la Humanitat. Unes fites històriques assenyalades en negreta en la línia del temps perquè no només simbolitzen el punt i final de guerres principals, sinó que marquen el canvi d'hegemonies i equilibris geopolítics. Però cap d'aquestes dates va ser fruit de l'atzar, sinó la culminació de processos negociadors eterns que caps d'estat i ministres rivals havien començat mesos o anys abans, imposant condicions i discutint termes mentre als camps de batalla continuava l'activitat. En el cas del Tractat d'Utrecht firmat l'any 1713 per posar fi a la guerra de successió al tron espanyol començada l'any 1702, els primers símptomes en favor d'una solució negociada del conflicte començaren el 1710. Posar d'acord els dos blocs antagonistes, liderats l'un per França i Castella, i l'altre per l'Imperi Germànic, Anglaterra, la Corona d'Aragó i Portugal (a més de la quinzena llarga de regnes, ducats i d'altres estats que s'havien alineat en l'un o l'altre bàndol) no va ser fàcil. La Guerra de Successió va comportar escriure

i signar nou tractats de pau més tot un seguit de convenis comercials. I no tots els serrells van quedar resolts: tot i que queda recollit en diverses escriptures i sabem que va preocupar les principals cancelleries europees, “el cas dels catalans” no es va acabar per via diplomàtica. Barcelona va patir un setge de més d'un any i els seus habitants van lluitar i resistir fins l'11 setembre de 1714, quan ja feia un any i mig que francesos, anglesos, espanyols i austríacs havien decidit la seva sort. Això ha convertit aquesta data en l'emblema particular de Catalunya, tot i que internacionalment equival a la d'alguna illa de l'arxipèlag japonès que, tossudament i obstinada, hagués seguit lluitant fins a mitjans 1946.

Primers contactes de pau i gir radical

Lluís XIV de França, el Rei Sol, va començar a cansar-se aviat d'aquella guerra, que li costava massa homes i diners, i de la qual esperava treure'n la unió de corones francoespanyola, en la persona del seu nét preferit; una possibilitat que els britànics no volien ni sentir anomenar.

Així que ja el 1709 va demanar al seu primer ministre, el marquès de Torcy, que provés d'arribar a un acord amb els holandesos perquè deixessin de donar suport a l'altre candidat al tron hispànic: l'Arxiduc Carles d'Àustria, però els holandesos van posar condicions massa dures, de manera que Torcy va haver de canviar d'objectiu: l'agost de 1710, un espia francès, François Gauthier, capellà, va entrar en contacte amb dos poderosos membres del Parlament britànic, que eren oposició al govern: Robert Harley i Charles Talbot. En aquestes converses van posar-se les bases del futur tractat de pau: Anglaterra reconeixeria Felip V si, a canvi, se li concedien algunes concessions comercials i territorials.

Poc després, els fets van venir rodats: en les eleccions britàniques de l'octubre de 1710, els *tories* van destrossar els *whigs*, mentre que el citat Harley es convertia en primer ministre. Oficialment, Anglaterra mai no va deixar de donar suport al candidat austríac, però sí que va reforçar els contactes amb París. A més, el desembre d'aquell any, la guerra va fer un gir: els dies 8 i 10 de desembre el general Vêndome, reforç de les tropes de Felip V, va guanyar consecutivament les batalles de Brihuega i Villaviciosa. Les tropes imperials van haver de fugir cap a Catalunya. Psicològicament, la desfeta fou molt important.

El 17 d'abril de 1711 va escriure's el colofó d'aquest canvi de rumb geoestratègic: l'emperador austríac, Josep I, va morir a l'edat de 33 anys. Això va convertir a l'Arxiduc Carles, germà seu, en el nou cèsar imperial. Si Anglaterra havia entrat en guerra per evitar que Espanya i França s'unissin sota un mateix monarca, era evident que la possible unió

dels imperis germànic i espanyol tampoc no els feia cap gràcia. La seva sortida de la guerra estava escrita, tot i que hi havia un detall que els preocupava: Lluís XIV ja tenia 72 anys i els candidats al tron francès no tenien gaire bona salut. De fet, el Gran Delfí (fill de Lluís XIV i pare de Felip V) havia mort tres dies abans, de manera que l'hereu del Rei Sol era, ara, el germà gran del candidat al tron d'Espanya, el Duc de Borgonya.

Les converses secretes segueixen a bon ritme

Aquell mes d'abril de 1711 va ser un mes clau per al futur Tractat d'Utrecht: el dia 28, François Gauthier va reunir-se amb els agents secrets Matthew Prior –oficialment, poeta– i Nicolas Mesnager per encarrilar les negociacions. França es comprometia a reconèixer els Hannover, que eren protestants, com a successors legítims del tron anglès; a demolir una sèrie de fortificacions que controlaven el pas de vaixells pel canal de la Mànega; a impedir la unió entre les corones francesa i espanyola; a satisfer certes demandes comercials als anglesos; a cedir territoris espanyols a Anglaterra (Gibraltar, Menorca...) i italians a la Casa de Savoia, i a establir unes “barreres” defensives als Països Baixos.

Però Viena també tenia ulls arreu i aviat va assabentar-se de la jugada bruta d'Anglaterra. Ara bé, els avatars històrics li anaven a la contra: durant tota la guerra havia depès de l'ajut britànic, tant econòmicament com militarment, i quan el 27 de setembre, el nou emperador va abandonar Barcelona per fer-se càrrec de l'Imperi semblava clar que el destí de la causa austríacista estava segellat.

Els agents imperials van començar una tasca intensa a la cort de la reina Anna d'Anglaterra, però la sobirana ja havia mogut fitxa en una direcció inequívoca: va crear nous escons a la Cambra dels Lords per assegurar-se el "sí" en la votació en favor de finalitzar la guerra; i va destituir el duc de Marlborough, capità general dels exèrcits britànics, que era partidari de no abandonar els camps de batalla. Va ser així que, a finals de 1711, els alts caps de la diplomàcia britànica i francesa van decidir escenificar la pau a Utrecht convidant la resta de potències a enviar-hi ambaixadors a partir del gener de 1712. Mentrestant, però, la guerra seguia, i era evident que l'exèrcit i la flota britàniques proporcionarien força suficient al bàndol austriacista; tant com fes falta... Anglaterra tenia la paella pel mànec i va aconseguir tot allò que es va proposar.

Taula de diàleg a Utrecht

El 29 de gener de 1712 va començar el congrés que havia de dur la pau al continent. A diferència de les converses anteriors, ara les reunions eren oficials, públiques. Cada alt mandatari implicat en la conflagració hi va enviar uns quants dignataris de la seva més absoluta confiança: el bisbe de Bristol i el comte de Strafford van representar la reina Anna d'Anglaterra; el mariscal du Blé, marquès d'Uxelles i el cardenal Melchior de Polignac van parlar per boca de Lluís XIV. L'emperador Carles VI primer es va negar a enviar-hi cap representant, encara que finalment va cedir. Aquests dignataris van ser els responsables de negociar el futur del món a principis del segle XVIII.

Primer van redactar l'armistici entre França i Anglaterra, el 21 d'agost, i a continuació, la resta de convenis i tractats.

Si van tardar tants mesos va ser perquè enmig van succeir alguns fets que van estar a punt d'engegar a rodar totes les converses secretes: el 18 de febrer havia mort el Duc de Borgonya i pocs dies després el seu fill gran, que només tenia cinc anys. De manera que la successió del Gran Lluís XIV va quedar en mans d'un nadó d'un any, delicat de salut. I tot i que va acabar convertint-se en Lluís XV, si el bebè malaltís moria, automàticament la corona de França passava a Felip V. Els anglesos van demanar que aquest renunciés a un dels dos trons, pensant que, finalment es decantaria per la seu de Versalles: estaven disposats a cedir-li uns quants territoris i col·locar, a Madrid, al duc Víctor Amadeu II de Savoia, súbdit francès però aliat dels anglesos al llarg de la guerra. El Gran Avi, el Rei Sol, estava encantat amb aquesta proposta. Però Felip de Borbó, que ja governava a bona part d'Espanya, va decidir just el contrari i va renunciar al tron francès. De ben segur que de motius n'hi va haver molts: la pròpia guerra, la voluntat de venjança contra uns súbdits (catalans i mallorquins, sobretot) que primer l'havien jurat com a rei, però després s'hi havien revoltat; o, de ben segur, les ganes d'alliberar-se de la tutela del seu avi, que no l'havia deixat decidir res en tot aquell temps. De fet, els seus representants a Utrecht, per exemple, els tenia retinguts Torcy a París perquè tenia por que sortissin amb algun estirabot quan Anglaterra encara no l'havia reconegut com a rei.

L'11 d'abril és el dia de la primera tanda de signatures. Se signen tractats de

pau entre França, i Anglaterra, Prússia, Portugal, Savoia i les Províncies Unides. Els britànics van rebre la possessió de Terranova, Nova Escòcia, part de la badia de Hudson i l'illa de Saint Kitts al Carib; la Casa de Savoia va veure com França li retornava Savoia i Niça, Prússia va rebre Neuchâtel i als holandesos se'ls van prometre una sèrie de fortificacions al nord dels Països Baixos espanyols. La segona tanda de tractats es va signar el 13 de juliol. Ara va ser Espanya qui va fer les paus amb Anglaterra, a qui cedia Menorca, Gibraltar i la gràcia del "vaixell permès", la concessió d'un vaixell de cinc-centes tones anuals que representava la fi del monopoli comercial hispànic a les colònies d'Amèrica. També es va signar el conveni amb la Casa de Savoia, a qui Felip V va donar Sicília. Com a colofó, tots els estats presents van reconèixer el Borbó com a rei d'Espanya. I, en un clàusula final, es prohibia que aquest i el rei de França fossin una mateixa persona.

Després d'Utrecht

El dia 25 de juliol va començar el setge comandat pel duc de Pòpuli a la ciutat de Barcelona, que s'havia negat a rendir-se. Felip V va aconseguir molt poques de les seves demandes, a Utrecht i, a canvi, va fer moltes concessions. Però una aspiració va acabar sent respectada del tot: *"que de ninguna manera se den oídos a propósito de pacto que mire a que los catalanes se les conserven sus pretendidos fueros"*. L'odi contra els catalans havia anat creixent any rere any i era recíproc: el Principat temia que el rei espanyol fos tan rigorós com ho havia estat amb València, on hi havia prohibit totes les institucions polítiques, la llengua i hi havia introduït nous impostos.

L'únic punt de pes que quedava suspès després del congrés d'Utrecht era la pau entre França i l'Imperi austríac, ja que l'emperador, pressionat pels polítics catalans que l'havien acompanyat a Viena (Ramon de Vilana-Perles, Jaume de Pinós, Joan Francesc de Verneda i Joan Antoni de Boixadors) no va subscriure cap tractat. Ara bé, tampoc no va informar els catalans que, malgrat tot, sabia que la guerra la tenien perduda. Per tal de tancar-ho tot, l'any següent va citar els representants francesos primer a Rastadt i després a Baden, on van signar-se els acords pertinents. El darrer es va segellar el 7 de setembre de 1714: Barcelona encara resistia el bombardeig constant del duc de Berwick.

Les missions diplomàtiques que Catalunya havia enviat a les principals corts europees (el marquès de Montnegre a Viena el 8 de febrer de 1713; Pau Ignasi de Dalmases, a Londres el 28 de maig; i Ferran de Sacirera, a L'Haia) van ser

escoltades, però no van aconseguir tenir veu a Utrecht. L'abnegació dels catalans, si més no, va guanyar que el cas no s'oblidés. Escrits com *The Deplorable history of the catalans* o *The case of the catalans consider'd*, van servir perquè els *whigs* derrotessin els *tories* denunciant el deshonor britànic i l'infame abandó, i perquè el nou rei Jordi I es replantegés la qüestió fins al punt d'enviar una flota per ajudar Barcelona. Era el 18 de setembre del 1714.

Utrecht va reescriure els mapes del món posant-hi accent britànic, que gràcies al que en van treure, al llarg del segle XVIII van establir les bases del seu gran imperi. França, endeutada per la guerra, va

començar una roda de pujada d'impostos, revoltes pageses i postulats intel·lectuals que finalitzà el 1789. Holanda i Portugal van deixar de tenir pes en l'ordre mundial, mentre que l'Imperi s'oblidava de la península ibèrica, però hi va guanyar part de la itàlica. Espanya, tocada des del segle anterior, ja no es va recuperar: tenia un vast imperi, però els britànics l'hi havien pres les regnes de l'economia. Catalunya, per la seva banda, gairebé hi va perdre el nom: tot el que l'havia fet singular, respectable i lliure va ser esborrat d'un sol cop amb el Decret de Nova Planta imposat per Felip V. Tres-cents anys després, el paper que se li va assignar a Utrecht continua prevalent.